

Соціально-економічна історія України

УДК 391 (477. 54 / 62)

А. О. Голубенко

ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО КОСТЮМУ НА СЛОБІДСЬКІЙ УКРАЇНІ (XVII – XVIII ст.)

У статті висвітлюються історичні передумови становлення українського народного костюма, його особливості на Слобідській Україні.

Ключові слова: український народний костюм, виникнення, становлення, слобожанський костюм.

В статье рассматриваются исторические предпосылки становления украинского народного костюма, его особенности на Слободской Украине.

Ключевые слова: украинский народный костюм, возникновение, становление, слобожанский костюм.

In the article historical pre-conditions of becoming of the Ukrainian folk suit, his features, are examined of Slobidska Ukraine.

Key words: Ukrainian folk costume, origin, becoming, suburb costume.

Постановка¹³ проблеми. Уявлення про історичну долю свого народу, його історичні традиції є неодмінною основою національної самосвідомості. В умовах формування державності зростає інтерес до історичного минулого, витоків національної культури. Саме це, на нашу думку, зумовлює потребу в історико - культурних дослідженнях, у тому числі й побутової культури українського народу. Адже повернення до традицій народного костюма є проявом національної приналежності, вірності національним цінностям та ідеалам.

Аналіз актуальних досліджень. На сьогоднішній день дуже широко представлені дослідження українського народного костюма та аналізу локальних відмінностей у Т. Ніколаєвої «Історія українського костюма» [6], де подана характеристика українського костюма та його генеза. Також слід відзначити дослідження К. І. Матейко [4], О. І. Камінської [3]. Цікавими джерелами кінця XVIII – поч. XIX ст. є історичні та етнографічні праці О. Рігельмана «Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі...» [7], И. Г. Георги [2], у яких не лише описано, а й зображено у малюнках народний одяг різних соціальних верств: селян, міщан, козаків.

Мета статті – дослідити історичний контекст виникнення та становлення українського народного костюма, проаналізувати особливості вбрання на Слобідській Україні в XVII – XVIII ст.

Виклад основного матеріалу. Формування українського народного одягу – цього яскравого й самобутнього елемента української культури відбувалося протягом багатьох століть в певних історичних умовах.

Розглядаючи український народний одяг, необхідно звернути увагу на фактори, що мали

вплив на формування народного побуту: зовнішнє оточення або природні умови; культурна спадщина, яку ми дістали від своїх предків; звичаї та обряди. Іншими словами – матеріальна і духовна традиція нашого народу.

За часів Київської Русі були закладені основи для формування українського традиційного костюма, багато елементів якого збереглися до наших днів. Це і тунікоподібна сорочка, і одяг у вигляді шматка вовняної тканини, що охоплює стегна; дівочі вінки і жіночі головні убори.

Розвиток українського костюма XVII – XVIII ст. відбувався у своєрідних соціально - культурних і політичних умовах. З одного боку, за умов зміцнення зв'язків із закордонними країнами, а з іншої – певної залежності від Росії. Щоправда, Росія в особі Петра I прагнула приєднатися до загальноєвропейського культурного процесу, посиливши орієнтацію на Захід [3, с. 154].

Україна, на відміну від Росії, включилася в цей процес більш органічно, по - перше, тому що вона ніколи не розривала зв'язків із Західною Європою, а, по - друге, вона до XVIII ст. була одним із центрів духовної культури, що притягував до себе іноземців як Заходу, так і Сходу.

Зважаючи на те, що Україна певний час знаходилася під владою Московської держави, можна стверджувати, що вона, в тій чи іншій мірі, відчула на собі культурний вплив російського народу. Але, з іншого боку, як зазначалося вище, Україна й сама була одним із центрів духовної культури на яку орієнтувалися західноєвропейські країни, у тому числі і Московська держава [2, с. 12].

Слобідську Україну в XVII – XVIII ст. інтенсивно заселяли козаки, окремі поселення яких називались «слободи». Ці землі зазнавали частих нападів татаро - монголів та кримських

татар. З огляду на це можна сказати, що в народному одязі Слобідського краю є елементи вбрання монголо-татарського народу. Слобожанщина поєднала в собі елементи козацької культури з багатьма етнографічними привнесеними з різних місць переселення [6, с. 80].

Виникнення Запорізької Січі, специфічні політичні умови, в яких опинилася територія України в XVI – XVIII ст., зумовили поглиблення локальних рис української культури цього періоду. Характерними особливостями визначався костюм різних соціальних верств населення України – козацтва, селянства, міщанства, духовенства тощо [7, с. 568].

Якщо бігло оглянути народний одяг українців Слобожанщини в окремих територіальних частинах, то складеться враження, що це одяг різних народів. Зокрема, художні особливості традиційного одягу Слобожанщини виразно відбивають давньослов'янське коріння місцевого населення, а також тривалі українсько - російські етнокультурні взаємозв'язки. За наявності спільної загальноукраїнської основи тут простежуються й виразні локальні варіанти: у ткацтві, вишивці, формоутворенні, опорядженні тощо.

Одним із найдавніших елементів народного одягу – є сорочка і жіноча, і чоловіча. На Слобожанщині переважали жіночі сорочки полтавського типу, які називали «українками», або «малоросками». Отже, жіночий різновид полтавських сорочок складався з двох пілок – передньої та задньої, що з'єднувалися на плечах поликами прямокутної форми. У місці з'єднання полика й рукава робилися численні складки – пухлики.

З віком жінки її костюм поступово ставав стриманішим за своїм декоративним насиченням [1, с. 137].

Якщо дівчата пишалися косами, намагалися зробити їх найгарнішими, то жінки не могли показувати своє волосся. Головні убори слобожанок у XVII – XVIII ст. – рушникоподібні намітки, якими покривали голову жінки, залишивши відкритим лише обличчя.

Одним із елементів українського народного костюма є вінок – символ вічного коловороту життя. Зазвичай він виплітався з живих квітів і прикрашався різнокольоровими стрічками. Багато квітів було у вінку, і всі вони мали певне змістовне значення. Наприклад, цвіт вишні та яблуні – це символ материнської любові; ружа, мальва і півонія – символи віри, надії, любові; безсмертник – дарує здоров'я та ін. Всього в українському віночку нараховується двадцять квіток, кожна – лікар, оберіг. Стрічки – обереги волосся від чужих очей; відмірювалися вони по довжині дівочої коси і відрізались трохи нижче коси, щоб її сховати. Кожна дівчина повинна була знати в якій послідовності вплітати стрічки у віночок та значення кольору стрічки. І сором був тій дівчині, яка цього не знала. Гордістю кожної дівчини було її волосся, недаремно казали: «Коса – дівоча краса» [4, с. 86].

Чоловіче вбрання було скромнішим. Воно складалося із сорочки, штанів, пояса. Чоловічим нагрудним одягом були жилетки прямого крою, верхнім – свити з фарбованого та сірого доморобного полотна. Верхній одяг мешканців Слобожанщини відзначається багатством оздоблення, що виконувалося техніками вишивки та аплікації. Особливо пишно прикрашалися охтирські та богодухівські кожухи. Чоловічим взуттям служили виворітні чоботи, узимку – валянки [5, с. 101].

Підсумовуючи, можна сказати, що головними особливостями слобожанського народного костюма є: перевага світлих відтінків тканини верхнього одягу; багатовізерунчатість оздоблення одягу з перевагою рослинних мотивів; вишивка мала підкреслювати вік людини; основне взуття – чоботи та черевики, а лапті (личаки) – особливо в непошані, хоча і відомі.

Висновки. Таким чином, підгрунття розвитку українського народного вбрання було закладено ще в добу Київської Русі, згодом доповнювалось і вдосконалювалось, піддавалось впливу різних історичних процесів. В період Гетьманщини складається той тип костюму, який набуває статусу національного, який репрезентує всю державу. Все це сприяло тому, що в українців склався самобутній, неповторний стиль в одязі. Народний одяг є гарним зразком для наслідування та відображення народних мотивів у розвитку сучасного костюма.

Культурний феномен українського костюма є невичерпним культурологічним явищем, до вивчення якого звернеться ще не одне покоління учених та аматорів народної культури.

Перспективи подальшої досліджень. Планується поглибити дослідження українського вінка, розглянути його символіку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білан М. С. Український стрій / М. С. Білан, Г. Г. Стельмащук. – Львів: Фенікс, 2000. – 216 с.
2. Георги И. Г. Описание всех обитающих в Российской государстве народов / И. Г. Георги. – М.: Русская симфония, 2007. – 800 с.
3. Камінська О. І. Костюм в Україні від Київської Русі до XX ст. / О. І. Камінська, С. І. Нікуленко. – Х.: Золоті сторінки, 2004. – 201 с.
4. Матейко К. І. Український народний одяг / Катерина Іванівна Матейко. – К.: Мистецтво, 1977. – 235 с.
5. Насінник Ю. «Дневные записки» Якова Марковича як джерело до вивчення українського чоловічого одягу XVII – XVIII ст. / Юрій Насінник // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 6. – С. 101–103.
6. Ніколаєва Т. Історія українського костюма / Тамара Ніколаєва. – К.: Либідь, 1996. – 167 с.
7. Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі / О. Рігельман. – К.: Либідь, 1994. – 768 с.